

Oda samoupravni javnosti

Javnost socialistične družbe – samoupravna javnost – tako kot tudi meščanska javnost buržoazne dobe dobivata status subjekta politične prakse le v določenih okoliščinah. Te okoliščine so se, načeloma, zgodovinsko preverile že v kontekstu političnega sistema buržoazne demokracije. Zato samoupravna javnost – tako kot tudi meščanska javnost v svojem kontekstu – funkcionalno ustreza okoliščinam politične prakse samoupravnega socializma; kar se torej tiče načelnih funkcij, tu ni ostrih diferenciacij; tam pa, kjer se meščanska oziroma samoupravna javnost medsebojno nedvomno distancirata (in negirata), je to raven njenega strukturiranja. V primeru meščanske javnosti je namreč govor o javnosti, v katere strukturo se uvrščajo privatni podjetniki, da bi preko svojega javnega mnenja pred javno oblastjo – ki je njihov javni obraz, oni pa njeno razredno ozadje – posredovali svoj (posredno tudi interes nosilcev javnih funkcij) globalni interes, merjen s povprečno profitno stopnjo nacionalne ekonomije v določenem trenutku. V drugem primeru je govor o samoupravni javnosti, strukturirani iz samoupravljalcev različnih področij združenega dela s ciljem, da pred instancami javnega odločanja o globalnih političnih ukrepih predstavijo interese in gledišča nosilcev materialne in duhovne reprodukcije v vsakem določenem trenutku.

V enem in drugem primeru je seveda govor o strukturiranju politične javnosti in njenem delovanju zunaj institucionalnega sklopa ustanov, ki v okviru političnega sistema nosijo in oblikujejo bistvene postopke odločanja o relevantnosti tako posredovanih interesov.

Politična javnost torej ostaja v enem in drugem primeru fenomen političnega (ali samoupravnega) odločanja zunaj strogo institucionaliziranih postopkov, kar spet ni treba, da pomeni, da je tudi zunaj dejanskih procesov odločanja, kot to običajno menijo. Politična javnost je seveda dejavnik teh postopkov pod pogojem, da obstoječi politični sistem zagotavlja mehanizme družbenega povezovanja samoupravne javnosti s subjekti formalnih postopkov odločanja v parlamentarnih telesih. Tam, kjer ta pogoj ni izpolnjen, je težko predpostaviti možnost, da se bo samoupravna javnost pokazala v svojih osnovnih funkcijah. Ali ta mehanizem povezovanja samoupravne javnosti s subjekti odločanja o globalnih političnih ukrepih obstaja in deluje v razmerah jugoslovanske družbene ureditve? Preden odgovorimo na to vprašanje, je treba nujno razčistiti nekatera predhodna vprašanja, kot na primer: a) Kako se strukturira samoupravna javnost in katere so tiste neizbežne premise, da se ta javnost kaže v svojih funkcijah?; b) Kaj je tisto, kar stori, da je njena funkcija nujna v kontekstu samoupravno organizirane skupnosti in; c) Kateri so,

naposled, institucionalni mehanizmi, brez katerih se funkcija samoupravne javnosti ne more udejaniti z vsemi svojimi učinki?

1. V nasprotju z družbenim kontekstom kapitalistične družbe, kjer se javna relevantnost privatnega področja, osamosvojenega področja materialno ekonomske reprodukcije ocenjuje in meri s položaja nosilcev javnih funkcij, se v samoupravni družbi, narobe, meri in ocenjuje družbeno relevantnost obnašanja politbirokracije kot osamosvojenega sloja nosilcev javnih funkcij s položaja asociacij združenega dela. Samoupravljalci – delavski razred kot jedro te strukture – pa merijo in ocenjujejo družbeno relevantnost globalnih političnih ukrepov omenjenega sloja nosilcev javnih funkcij – politbirokracije ravno preko svoje samoupravne javnosti in njenega javnega mnenja. To je tudi osnovna funkcija samoupravne javnosti, ki z ocenjevanjem družbene relevantnosti obnašanja politbirokracije praktično tudi definira ključni družbeni interes, po katerem tudi merimo in okvalificiramo družbeno relevantnost obnašanje politbirokracije.

Toda to še vedno ni dovolj; vse to je lahko znak, da samoupravna javnost samo obstaja. Od manifestacij, ki kažejo na njeno strukturiranje, do znakov, da njena struktura tudi deluje kot ena izmed osi procesa političnega odločanja, pa je potreben tudi tisti odločilni korak – njeno dejavno povezovanje z nosilci javnih funkcij pri odločanju o globalnih političnih ukrepih. Z eno besedo, razredna pozicija delavskega razreda – ta pa je družbeni substrat, iz katerega se strukturira javnost samoupravljalcev – potrebuje primeren politbirokratski sloj upravljalcev, s posredovanjem katerih se javno politično identificira razredno bistvo razreda, ki je na oblasti. Politbirokracijo razreda, ki je na oblasti, torej tako kot v sistemu buržoazne demokracije – le da sedaj na ravni neke druge razredno-organizacijske strukture družbe – prežema njena interesna pozicija prav v vsakem dejanju njenih dejavnih funkcij, tj. v vladanju nad globalnimi pogoji družbene reprodukcije. Če ta interesna pozicija razreda, ki je razredno zaledje politbirokratskega sloja upravljalcev, ne prežema obnašanja tega sloja, prav vsakega njegovega dejavnega akta globalnega usmerjanja družbenih mehanizmov reprodukcije, je družbeni kontekst brez pogojev, v katerih samoupravna javnost lahko obstane na ravni njenih imanentnih funkcij. Kajti takoj ko se stanjša nit »popkovine« med razredom in njegovo politbirokracijo, se funkcionalni konflikt med razredom kot bazično strukturo in politbirokracijo kot njegovo funkcionalno sestavino spreminja v najmanj kvazistrukturalni spopad, to pa je že znak, da je družbeno okolje, ustrezno zgodovinski vlogi politične javnosti, praktično deformirano. Kajti samoupravna javnost se kot astrukturalna oblika grupiranja v kontekstu objektivno potrghanih vezi med razredom na oblasti in politbirokracijo, preko katere se ta razredna pozicija tudi javno legitimira, preko svojega javnega mnenja, tj. socio-psihološko nima s kom povezati. Samoupravna javnost pravzaprav niti ni usposobljena za druge oblike povezav, in tam, kjer ni objektivnih pogojev, da se ta bistveno družbeni mehanizem sociopsihološke povezave udejanji in učinkuje, sploh

ne deluje, tudi če obstaja. Funkcionalni konflikt in njegova razrešitev – konflikt, ki je nastal pri odmerjanju pogojev razširjene materialne ekonomske reprodukcije – med razredom in njegovo politbirokratsko reprezentacijo torej sploh predstavlja zgodovinski razlog eksistence samoupravne (ali politične) javnosti. Ta okoliščina definira tako družbeno moč samoupravne javnosti kot tudi raven kompetenc, ki jih je – glede na njene funkcije in naravo njene strukture – lahko pripišemo glede na vse druge dejavnike politične prakse. Takoj ko se ta z astrukturalnimi zvezami strukturirana skupina – politična (samoupravna) javnost – znajde k kvazi-strukturalnih konfliktih med razredom in njegovo zdaj že neprimerno politbirokratsko reprezentacijo, ostaja v kontekstu tega dejstva paraliziran mehanizem za vse njegove imanentne učinke v procesu političnega odločanja.

Pri tem – ko je govor o politični (samoupravni) javnosti – ne gre zanemarjati okoliščine, da gre za tako fluiden mehanizem vključevanja reakcij subjektov vsakdanje prakse glede na krizna družbena stanja, da ga količkaj bolj grobe in same s sabo zaposlene politične strukture tudi ne morejo prepoznati niti tedaj, ko je na delu. Govor je o obliki družbenosti, ki se ohranja s fluidnimi interakcijami subjektov družbene reprodukcije, in zato so s to okoliščino definirane tudi manifestacije njegovega delovanja na obnašanje vladajočih struktur; gre za gibanje kritičnih reakcij množice posameznikov na določena družbena stanja, ki se s težko muko vključujejo in prebijajo na površino družbenih dogodkov celo tedaj, ko se stečejo v sintezo javno izraženih gledišč – v javnem mnenju. Te kritične reakcije subjektov družbene reprodukcije so namreč le težka lepe za zavest politbirokratskih struktur – vselej ko so te odtujeni sloj upravljalcev – in tako v njih tudi ne najdejo ustreznega prenosnika celo takrat, ko se manifestno pokažejo kot odkrita grožnja ureditvi. Zaradi tega se delovanje politične (samoupravne) javnosti na obnašanje vladajočih struktur v kritičnih razmerah tudi najpogosteje izraža v ekscesnih oblikah; podobno kot »električni udar« tudi ekscesne oblike delovanja politične javnosti sprožajo nenadzorovano trošenje družbenih energij, pred katero stihijnostjo ostajajo nemočne tudi najboljše organizirane politične strukture. Zato je igranje s politično javnostjo isto kot pospeševanje igre sil prvobitnega porekla in moči; tako vsaj priča zgodovina.

V sklopu velja jedrnato odgovoriti na zastavljeno vprašanje s trditvijo, da se samoupravna javnost strukturira kot forum samoupravljalcev, ki se, kot subjekti družbene reprodukcije na posebnih področjih združenega dela, vsak dan soočajo tudi z njenimi globalnimi problemi; zato se samoupravna javnost, družbeno-psihološko strukturirana, pojavlja kot skupina akterjev, ki so kvalificirani, da v vsakem trenutku kompetentno ocenjujejo globalne politične ukrepe politbirokratskega sloja upravljalcev v usmerjanju družbenih gibanj. S tem v zvezi je posredno definirana tudi bistvena premisa učinkovitega delovanja glede na njene imanentne funkcije in tako strukturirane javnosti samoupravljalcev. Njeno delovanje na

obnašanje nosilcev javnih funkcij ima smisel le, če ta politbirokratska struktura upravljalcev ostaja med sprejemanjem odločitev o globalnih političnih ukrepih nenehno »v povezavi« z bazičnimi družbenimi strukturami razreda, ki je na oblasti – delavskim razredom. Takoj ko se ta »povezava« pretrga, se pretrga tudi narava družbenega spopada, v katerega objektivno zapada bazična struktura razreda s to svojo javno-politično reprezentacijo – slojem nosilcev javnih funkcij – med usmerjanjem globalnih tokov družbene reprodukcije. Namesto funkcionalnega konflikta okrog ponovnega definiranja globalnega družbenega interesa (v katerega stratificirani strukturi se bodo vse druge interesne pozicije soizmerjale po povprečni meri družbenosti interesov delavskega razreda) pa odnos med temi povezanimi družbenimi strukturami ravnó s kršenjem te povprečne mere družbenosti interesov delavskega razreda kot subjekta razširjene materialno-ekonomske reprodukcije drsi na teren in raven kvazistrukturalnega spopada okrog razdelitve nacionalnega dohodka. V takih razmerah, kot že rečeno, ostaja samoupravna javnost zunaj družbenega konteksta in ji s tem ugasnejo tudi kompetence.

2. Osnovno funkcijo samoupravne javnosti smo že načelno definirali, zastavlja pa se vprašanje, zakaj je v kontekstu samoupravne družbene skupnosti nujna ravno vloga neke tako astrukturalno grupirane skupine samoupravljalcev. Z eno besedo, organizacija oblasti razreda, ki se zunaj samoupravne demokracije ne more dokopati do vladajoče pozicije, se zunaj družbenega mehanizma, kakršna je samoupravna javnost, niti ne more udejaniti kot politični sistem. Vsi doslej znani organizacijski modeli oblasti razreda, kakršen je delavski (proizvajalni) razred – v kolikor ne zagotavljajo pogojev za funkcioniranje samoupravne javnosti – gotovo še naprej ohranjajo družbene okoliščine, v katerih se delavski razred izpostavlja strukturalnemu konfliktu z vsemi družbenimi strukturami globalne družbe; s temi strukturami pa je v družbenem odnosu v delitvi viška dela, ki je ustvarjeno z rokami tega razreda. Razen samoupravnega socializma v Jugoslaviji ni doslej noben drug model organizacije te oblasti – izjema je pariška komuna – pustil za sabo niti sledi na poti k usposabljanju take organizacijsko institucionalne nadgradnje globalne družbe, v kateri bi samoupravna javnost prišla do svojih, sebi imanentnih funkcij. Vsi doslej znani organizacijski modeli oblasti delavskega razreda so bili po revoluciji izpostavljeni kontekstu okoliščin, v katerih so zamirali sledovi revolucionarne demokracije, ki se je kot taka prepoznavala ravno po tem, da je »glas množic« – javno mnenje delavske javnosti – zlahka posredoval voljo in interese razreda, ki je nosilec procesa reprodukcije (pri tem pa ne želi več biti izkoriščen v nobeni obliki – niti ekonomsko niti moralno-politično), pred slojem nosilcev javno-političnih funkcij.

V socializmu torej – kot kažejo izkušnje realsocializma po svetu – globalne tokove družbene reprodukcije lahko usmerjamo s političnimi ukrepi in brez sodelovanja samoupravne javnosti kot zunajparlamentarne instance globalne družbene subjektivitete, vendar v tem primeru celoten

mehanizem oblasti že na začetku zvajamo na zgolj formalizirane oblike političnega obvladovanja tokov splošne družbene reprodukcije. Delavski razred zaradi svoje proizvodne vloge objektivno – glede na delitev dela – si ne more navzeti status družbene strukture, ki neposredno izkorišča instrumente oblasti zaradi zaščite statusa vladajočega razreda. Zato je mera, v kateri je samoupravna javnost prisoten mehanizem posredovanja volje in interesov delavskega razreda pred slojem nosilcev javnopolitičnih funkcij, hkrati tudi mera, ki pove, koliko organizacijsko-institucionalni mehanizmi vladavine ustrezajo njeni z revolucijo promovirani poziciji.

Zato je odsotnost samoupravne javnosti na področju javno-politične komunikacije – tam, kjer se z vso ostrino javnega soočanja križajo ideje in iniciative subjektov različnih področij združenega dela pri definiranju globalnih političnih ukrepov – znak, da socialistična demokracija nima družbenega mehanizma, preko katerega se formalizirani postopki odločanja lahko tudi edino oplodijo z izvirno voljo in mnenji tistih, ki so vsak dan zaposleni z reprodukcijo materialno-ekonomskih vrednosti – neposrednih proizvajalcev. In kaj še več povedati o nujnosti funkcij samoupravne javnosti v kontekstu samoupravne demokracije?

3. Preostaja nam, da si ogledamo organizacijsko-institucionalne mehanizme, brez katerih se ne more udejaniti funkcija samoupravne javnosti. Instrumentalne mehanizme transponiranja volje delavskega razreda, izoblikovane v mejah javnega mnenja, do instanc, na katerih se odloča, lahko zaslutimo že iz zgoraj naštetih premis, nujno potrebnih, da se funkcije samoupravne javnosti – če se ta sploh strukturira kot osebna oblika družbenosti – tudi udejanijo. Zgoraj smo dolgo vztrajali na nujnosti povezovanja delavskega razreda – jedra v stratificirani strukturi samoupravne javnosti – in politbirokratskega sloja upravljalcev pri ustvarjanju globalnih političnih ukrepov. Gre, kajpada, za specifičen sklop odnosov med bazičnimi področji reprodukcije in institucijami pravno-politične nadgradnje – za sklop, ki se pretežno modelira pod pritiskom pravno-politične oziroma ideološke nadgradnje v okoliščinah buržoazne, vendar tudi socialistične demokracije. Gre pa za potrebo – glede na prej pojasnjeno koncepcijo – da se tudi ta odnos preobrne in postavi na pravi način; ta sklop odnosov med delavskim razredom in njegovo politbirokracijo mora biti vsaj posredovano modeliran pod pritiskom razrednega položaja delavskega razreda kot vladajoče družbene strukture; tem prej, ker je njegov status – tudi ko se dokoplje do položaja upravljalcev s proizvodnimi sredstvi – obremenjen z dejstvom, da se mu ne spremeni vloga neposrednega proizvajalca v procesu materialne reprodukcije. To je vsekakor specifikum tega razreda kot vladajoče družbene strukture; iz te podlage se zanj kot za vladajoči razred izpeljujejo in trajno reproducirajo prepreke na poti k njegovemu povezovanju z nosilci javno političnih funkcij v procesu kreiranja globalnih političnih ukrepov. Zato je nujno, da tisto, kar ni uspelo niti bazični strukturi buržoaznega razreda – upravljalškemu sloju na področju ekonomske reprodukcije, uresniči delavski

razred – da obdrži pod nadzorstvom tendence odtujevanja politbirokracije v silo nad družbo.¹ Delavskemu razredu pa se lahko to posreči le, če se, reproducirajoč se preko delavskih svetov v sloj upravljalcev s proizvodnimi sredstvi – na vertikalni osi globalnega političnega ustroja – tudi sam realizira kot korektivno-nadzorna instanca vladavine nad nacionalnim dohodkom (celotnim viškom dela).

Delavski razred se torej lahko dokoplje do te svoje pozicije le, če se na horizontalni osi političnega ustroja tudi organizacijsko udejani v osebi »delavske komponente« vsakega institucionalno-političnega organa oblasti od občine do federacije; to je pot k rekrutiranju – rečeno s pogojnim terminom – delegirane delavske birokracije, ki se bo oblikovala v sloj kvalificiranih (delavskih) reprezentacij, te pa se oblikujejo glede na naravo odločitev, ki jih sprejema parlament. Tako bi se delegacije delavskih reprezentacij preprosto vpenjale v splošnopolitični mehanizem odločanja kot organizacijsko-institucionalna sestavina političnega sistema samoupravne družbe. Po liniji te sestavine političnega sistema bi potekal odločilen vpliv delavskega razreda na proces odločanja, da bi se prav v vsakem dejanju odločanja izrazil in »vsilil« kot prevladujoč interes – kot interes razreda, ki je tako proizvajalni kot vladajoči. Tako bi se celoten političen sistem – njegova organizacijsko-institucionalna struktura – naposled usposobil in odprl tokovom iniciativ in idej, ki spontano prodirajo iz bazičnih področij združenega dela k skrajno izpeljanim instancam odločanja o globalnih političnih ukrepih. Šele tedaj bi ob drugih organizacijsko-institucionalnih mehanizmih – prenosnikih teh tokov iniciativ – prišla do izraza tudi ta fluidno strukturirana in z družbeno-psihološkimi zvezami vzdrževana družbena realiteta – samoupravna javnost kot mehanizem oblikovanja javnega mnenja o relevantnih družbenih problemih. Kajti tako bi bila v vseh zglobeh političnega ustroja – v osebi delavskih frakcij – vgrajena tudi ustrezna organizacijsko strukturirana instanca delavske demokracije, s katero bi se samoupravna javnost zlahka funkcionalno povezovala kot izvorni prenosnik iniciativ, interesov in mnenja delavskega razreda kot tistega, ki je edino odgovoren za skupne učinke materialno-ekonomske reprodukcije.

Tu predstavljena koncepcija delavske komponente v strukturi parlamentarnega sklopa ni brez vsakršne empirične podpore, s prakso prever-

¹ Sama okoliščina, da v razredni družbi obstaja razlika med razredno oblastjo in državno (politično) oblastjo in njunima personalnima strukturama, kajti razredno oblast nosi razred, ki neposredno vlada nad drugim razredom (proizvajalnim), državno oblast pa njena politbirokratska struktura. Zato je državna oblast, pa naj bo še tako samostojen dejavnik v osebi družbene moči profesionalnega upravljalkega sloja, navzlic temu le funkcija razredne ekonomske moči in oblasti vladajočega, recimo buržoaznega razreda. Kajti državna politbirokracija to njeno oblast nad drugim razredom – proletariatom preprosto aktualizira tudi na javno-politični ravni. In tu je temelj vseh tistih povezav politbirokracije in osnovnega razrednega položaja buržoaznega razreda. V primeru povezovanja delavskega razreda kot vladajočega razreda in njegove birokratske sestavine se ta celoten odnos skoraj ne da primerjati s tistim, kar je rečeno o tem odnosu v krogu buržoaznega sistema. Zaradi tega se problem »razredne oblasti« v okoliščinah vladavine delavskega razreda postavlja povsem drugače, s tem pa se v tem kontekstu na drugačen način problematizira tudi problem strukturiranja samoupravne javnosti. Glej razpravo med Nicosom Poulantzasom in Ralphom Millibandom o problemih kapitalistične države, »Marksizam u svetu«, št. 8 (1980).

jenega izkustva. V razvoju jugoslovanske samoupravne družbe je bila ta delavska sestavina parlamentarnih oblik odločanja in vladavine institucionalno udeležena v šestdesetih letih v znanem »zboru proizvajalcev« v okviru Zvezne ljudske skupščine. Toda za to »delavsko frakcijo« ni bilo v parlamentarnem življenju niti časa niti potrpljenja, da bi se do konca razvila v korektivno-nadzorno instanco parlamentarnega sistema odločanja, tako da se danes – o koncepciji, o kateri je govor – lahko govori šele na podlagi pičle izkustvene podlage. Toda tudi ta tako prvinska izkustva, pridobljena z delovanjem skupščinskega mehanizma v času, ko je poleg drugih skupščinskih domov tudi zbor proizvajalcev, enakopraven z vsemi drugimi sveti, tvoril strukturo politično samoupravnega parlamenta, dovolj jasno kažejo na življenjskost koncepcije, ki jo teoretsko zastopamo v nekoliko izostreni optiki. Ta koncepcija je le na prvi pogled zunaj konteksta tekoče miselne analitike. Kot je znano, so se sicer v dolgo potekajoči diskusiji o spremembah političnega sistema v zadnjih mesecih pogosto sklicevali na koncepcijo o zboru proizvajalcev kot na idejo, ki bi jo veljalo znova preiskati z vsemi njenimi posledicami; nekatere izmed posledic, to velja takoj povedati, so bile v svojem času tudi praktično pozitivno verificirane.

Toda če koncepciji, ki jo zastopamo, trenutno tudi »ne cvetejo rože«, je teoretsko blizu umu, da je bodoča zgodovina našega razvoja na njeni strani. Takrat se bodo namesto slavlilne pesmi samoupravni javnosti pisale stroge analitične razprave o problemih delegatskega sistema, ki se je ravno preko svoje »delavske sestavine« tudi preobrazil v instrument politike, občutljiv za tokove iniciativ in mnenj tudi takrat, ko se ti s posredovanjem samoupravne javnosti pribijajo iz bazičnih področij materialno-ekonomske reprodukcije.

* * *

In naposled, da se vrnemo k vprašanju, ki smo ga za trenutek pustili ob strani na začetku razprave, in ki se glasi: Ali mehanizem povezovanja samoupravne javnosti s subjekti odločanja o globalnih političnih ukrepih obstaja in deluje v okoliščinah jugoslovanske družbene ureditve? Po vsem doslej rečenemu bi si lahko mislili, da ta mehanizem navzlic ustavno razglašeni načelom, s katerimi je delegatski sistem ravno promoviran za mehanizem te ureditve, ne deluje.

In, ne da bi vlačili vse argumentacije, ki so jo tudi sicer izrekli z najodgovornejših partijsko-političnih instanc, oziroma na terenu teoretsko-metodoloških razprav o spremembah političnega sistema, velja povedati nekaj več o razlogih, zaradi katerih je odgovor na zastavljeno vprašanje negativen. S tem v zvezi omenjamo najprej odsotnost aktivnosti nekaterih relevantnih dejavnikov, preko katerih se na nekaterih instancah globalne strukture političnega sistema – vsaj po ustavnih določilih – ta sistem udejanja v svojih bistvenih funkcijah. Govor je namreč o množičnih

političnih organizacijah: ZKJ, SZDL, sindikatu itn. Še več, omenjene organizacije bi morale – po objektivni oceni njihovega mesta v političnem sistemu, ker so tudi same mehanizmi zunajparlamentarnega porekla – apriorno zagotavljati pretok idej, mnenj in iniciativ iz bazičnih področij družbenega dela k izpeljanim instancam odločanja. Spomnimo se samo osnovne funkcije SZDL kot najbolj demokratične politične tribune občanov v sistemu socialistične demokracije in bo jasno, čemu bi morale – kot njeni sestavni deli – služiti tudi druge množične organizacije. Toda kot je vsakdanjemu izkustvu dostopno spoznanje o njihovi dejanski vlogi, te množične organizacije že dolgo ne dajejo pričakovanih učinkov. Negativne ocene njegovega delovanja izrekajo celo z ravni najvišjih partijsko-političnih struktur. Če je temu tako, potem mnoge izmed instanc v strukturi političnega sistema tudi dejansko ne funkcionirajo kot prehodni mehanizmi za vse tiste ideje in iniciative, ki se v neformalni komunikaciji artikulirajo kot javno mnenje samoupravne javnosti in se prek strani tiska in drugih množičnih medijev prebijajo v javno-politično komunikacijo.

In takoj ko je to tako, takoj ko so vsi ti mehanizmi pretoka idej, mnenj in iniciativ iz bazičnih področij dela k izpeljanim instancam odločanja zaustavljeni in blokirani, je lahko zastaviti neko vprašanje, o katerem doslej ni bilo govora, namreč, ali se lahko v teh okoliščinah govori o samoupravni javnosti kot o *dejavniku* enotnosti, enotnosti in integracije jugoslovanske družbe? Kajti revolucionarna javnost jugoslovanske družbe je to vlogo izjemno učinkovito opravljala dolgo let po vojni. Spomnimo se le pomena široke podpore politične javnosti ukrepom revolucionarne preobrazbe jugoslovanske družbe, pa lahko brez velikih analiz sklenemo, da so pravzaprav mnogi izmed takrat učinkovitih mehanizmov političnega sistema danes v svojih funkcijah pretežno paralizirani.

In tu se sedaj odpira problem definiranja vzrokov, ki so povzročili blokado samoupravne javnosti, kar je hkrati tudi posredni kazalec upadanja moči združenega dela. Vse empirične analize, na katere se sklicuje diskusija o spremembah političnega sistema, kažejo, da sta ti dve sestavini mehanizma vladavine delavskega razreda pod ravnijo izkustveno izpričanih možnosti našega razvoja. S tem v zvezi je tudi potreba, da se označijo okoliščine, v katerih je prišlo do blokade mehanizmov, ki so v zgoraj omenjenih okoliščinah delovali krajši čas s polno močjo tudi kot funkcija samoupravne javnosti.

Toda pred tem se moramo ožje opredeliti: samoupravna javnost, tako kot nekdanj meščanska javnost – kakorkoli že stratificirana struktura – je v svojem jedru nujno razredna skupina, javnost delavskega razreda. Osnovni interes, katerega poprečna mera družbenosti se mora definirati v vsakem zgodovinskem trenutku v mehanizmu samoupravne komunikacije, se potem kot tako definiran in v okvirih javnega mnenja izoblikovan interes razreda preko samoupravne javnosti prenaša do distanc odločanja; vsi drugi interesi v okviru interesnega pluralizma samoupravne družbe se morajo z globalnimi političnimi ukrepi valorizirati v korelaciji s tem

ključnim položajem razreda, in sicer tako, da nihajo okrog njega kot okrog svoje osrednje lege. Samoupravna javnost se torej pojavlja v vlogi razdelilnega mehanizma vpliva združenega dela na obnašanje osamosvojenih instanc političnega sistema, ki so kompetentne, da z globalnimi političnimi ukrepi odmerjajo interesne položaje vseh socioprofesionalnih struktur glede na ključni interes delavskega razreda kot vladajoče družbene sile. V tem smislu je samoupravna javnost vitalni mehanizem »globalnega motorja« samoupravne prakse – združevanja dela; ta mehanizem se kot tak tudi ne more udejaniti brez te svoje sestavine. Kajti manjka mu ravno eden izmed specifičnih subjektov tega motorja – samoupravna javnost, javnost samoupravljalcev, katerih medsebojna komunikacija je tisti elementarni mehanizem ali procedura »družbenega trenja« samoupravljalcev z »družbeno materijo« – s protislovno križajočimi se odnosi med združenim delom in politbirokratskimi strukturami.

V tem protislovju pa se seveda izkrivlja tudi interesna pozicija delavskega razreda v strukturi interesnega pluralizma, razglaščenega za pluralizem samoupravnih interesov. In to tako, da se je – namesto z birokratskim centralizmom uzakonjenega splošnojugoslovanskega interesa – z decentralizacijo udejanil sistem policentrično birokratiziranih struktur in z njimi uzakonjen ožji nacionalni interes kot parameter vseh drugih interesnih pozicij. Tako je namesto enega, centraliziranega birokratizma, ki bi ga tudi sicer veljalo omehčati s cilji združenega dela pravzaprav nastal »razdrobljen« birokratski centralizem, ki se le drugače sociološko kaže, funkcionalno pa se je glede na tokove reprodukcije ohranil v vseh svojih posledicah.

S tem v zvezi je naravno predpostaviti – v empiričnem izkustvu pa se to tudi drastično kaže – da je tako nastal le nek drugače strukturiran kontekst odnosov moči v jugoslovanskih razmerah. V skladu s tem se je moral prestrukturirati in definirati tudi sam splošnojugoslovanski interes, to pa je le drugo ime za ključni interes razreda, ki je na oblasti. Toda sedaj, kajpada, po kritični analizi delovanja političnega sistema – »bolj kot posredovan skupni interes združenega dela za določene teritorije ožjih in širših družbenopolitičnih skupnosti, manj pa kot avtentični interes združenega dela, delovnih ljudi in . . . njihovih samoupravnih asociacij«,² kajti policentrizem birokratskega ustroja ne more razrešiti problemov, zaradi katerih se je razbil birokratski centralizem, to pa je »odtujevanje sredstev razširjene reprodukcije od delavcev«; samo sedaj se taisti mehanizem odtujevanja razširjene reprodukcije kaže kot vzvod »skupinskoolastniškega in teritorialnega razkosavanja in delitve družbene lastnine« oziroma krepitve tendenc k »avtarkiji, ki razbija enotnost jugoslovanskega tržišča«³ in upočasnjuje »integracijske procese, ki poleg tega povečini potekajo v mejah občin, republik in avtonomnih pokrajin«.⁴

² N. Pašić, »Na marginama političkih dokumenata«, »Politika«, 16., 17. in 18. 9. 1985.

³ Ravno tam.

⁴ Ravno tam.

Zaradi tega je zgoraj omenjeni avtentični interes delavskega razreda praktično preveden na raven njegove neuspele imitacije – na raven nacionalnih interesov, v katerih se pod vplivom nacionalističnih tendenc homogenizirajo na kakršnikoli podlagi izpeljane gradacije interesnih pozicij, in se tako zlahka zastira z meglo posploševanja objektivno nereduktibilnih velikosti – nacionalnega in razrednega, tudi ključna interesna pozicija razreda. Sedaj gre za neko umetno ravnotežje političnih sil, ki se na nacionalnih ravneh ohraja v kontekstu, v katerem potekata – po besedah Ž. Radojlovića – dva »skoraj ločena procesa. Afirmacija nacionalnega [je] pod pritiskom nacionalističnega, udejanjenje razrednega pa pod bremenom birokratskega«. Obedve interesni poziciji – pozicija razrednega in pozicija nacionalnega interesa – sta torej pod bremenom tendenc, ki se medsebojno prepletajo, tj. družbeno krepijo. Zaradi tega – kar se zdi enoglasno izraženo v kritični analizi delovanja političnega sistema – brez sprememb v političnem sistemu ne moremo razrešiti tistega, kar je ključni problem njegovega delovanja v uzakonjevanju razrednega položaja združenega dela v jugoslovanskih razmerah. Lahko pa pričakujemo, če se bodo te spremembe udejanile in če se bodo ti jasno zaznani problemi razrešili, da se bodo v okviru političnega sistema deblokirali tokovi svobodnega združevanja dela, v skladu s tem pa tudi mehanizmi svobodnega pretoka idej in iniciativ preko parlamentarnih in zunajparlamentarnih instanc politične strukture družbe; tako bi se udejanile tudi okoliščine ne le za strukturiranje, temveč tudi za izražanje samoupravne javnosti v njej zgoraj pripisanih funkcijah, kot zunajparlamentarne instance odločanja v globalni strukturi političnega sistema.

Še več, z osvobajanjem tokov svobodnega združevanja dela bi »začeli delovati« tudi mehanizmi, ki s stihijo svojega objektivnega delovanja prebijajo republiško-pokrajinske administrativno birokratske razdelitve; tedaj bi se odprle tudi možnosti oblikovanja javnega mnenja o relevantnih družbenih problemih na splošnojugoslovanski ravni in v splošnojugoslovanskem prostoru. Kajti tokovi oblikovanja javnega mnenja v svojem gibanju danes težko dosežejo jugoslovansko raven, redno zastajajo na mejah drugih republik in pokrajin; celo tudi zelo burne reakcije na določena družbena stanja znotraj ene republiško-pokrajinske strukture ne naletijo na ustrezne resonance na področju drugih republiških skupnosti. To pa je gotov kazalec, a je institucionalno uzakonjen kontekst odnosov moči »osamosvojenih in medsebojno zoperstavljenih nosilcev funkcij oblasti in upravljanja v posameznih družbenopolitičnih skupnostih in v drugih profesionalno upravljaljskih strukturah«⁵ ravno kontekst okoliščin, ki tokove oblikovanja javnega mnenja reducirajo in zvajajo z jugoslovanske ravni na republiško-pokrajinsko raven; ravno tak je tudi primer s tokovi svobodnega združevanja dela v jugoslovanskem prostoru. Za sedaj je republiški prostor tudi objektivno raven, ki jo v svojem gibanju lahko

⁵ Ravno tam.

dosežejo procesi oblikovanja javnega mnenja samoupravljalcev; vemo pa, da je edino jugoslovanska raven tista raven, na kateri se tokovi iniciativ in mnenj, nošeni z dialektiko interesnega soočanja samoupravnih asociacij – združenega dela, spopadajo z vsemi strogo parcialno navdahnjenimi in politbirokratsko branjenimi pozicijami.

Kako bi se v primeru, da bi »začeli delovati« zgoraj omenjeni procesi in mehanizmi svobodnega pretoka iniciativ in mnenj, obnašali množični mediji, ni težko slutiti. Gotovo je, da bi se takrat znašli v funkciji mehanizmov, preko katerih se volja in moč asociacij združenega dela prenašata na raven javno-politične komunikacije, preko te pa tudi na raven javno-političnega odločanja mimo republiško-pokrajinskih instanc. V tem kontekstu bi se kot zunajparlamentarne instance političnega sistema znašle na robu sprememb svojega delovanja tudi množične politične organizacije in celoten arzenal oblik, zdaj malo uporabljenih, v vlogi prenosnikov iniciativ in volje samoupravnih asociacij kot izvornih eksponentov interesov delavskega razreda, dejanskega subjekta zgodovinskih sprememb v prehodnem obdobju k socializmu.

GROZDANA MANCE

Raziskovanje časopisne komunikacije – izraz demokratizacije novinarstva

Empiričnemu raziskovanju množičnega komuniciranja se pogosto pripisuje nedemokratičen in manipulatorski značaj. Navzlic negativnim stališčem do empiričnega raziskovanja nasploh, še posebej pa do raziskovanja, organiziranega zunaj znanstvenih institucij, bom poskušala – na primeru desetletnega kontinuiranega raziskovalnega dela v časopisnem podjetju Vjesnik – razložiti nasprotno mišljenje o možni znanstveni in družbeni relevantnosti tega raziskovanja. Moja osnovna teza je, da je ustanovitev raziskovalne organizacijske enote v časopisnem podjetju že sama po sebi izraz določene stopnje demokratizacije novinarstva. Opravljena raziskovanja pa so po svoji strani nova vzpodbuda k nadaljnji demokratizaciji odnosov na tem področju. Taka vzajemnost, v kateri se tudi raziskovanje pojavlja kot dejavnik v razvojnem procesu izgradnje novinarstva, ki vedno bolj in bolj ustreza socialističnemu samoupravljanju, jasno izraža družbeno pomembnost raziskovalnega dela. Teza se opira na prepričanje, da so koncepcija in kriteriji raziskovalnega dela zgrajeni v luči humanistične perspektive, ki dopušča, da se odnos »časopis-bralec« ne analizira izključno v okviru obstoječega stanja, temveč tudi z vidika možnega razvoja, da se torej doseženo preučuje tudi kot gibanje k